
RAPPORT
Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll

Gammelstaden 5:5, Gamla Hamngatan 7
RAÄ 330, Nederluleå sn
Norrbottens län, Västerbotten

RAPPORT

Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll

Norrbottnens län
Västerbotten
Nederluleå sn
RAÅ 330

Innehållsförteckning

Tekniska uppgifter	1
Sammanfattande inledning	2
Syfte och målsättning	2
Topografi och naturlandskap	2
Historik och fornlämningsmiljö	2
Tidigare undersökningar	2
Arbetsbeskrivning och resultat	3
Kommentar	3
Litteratur och referenser	3
Bilagor	

Tekniska uppgifter

Län: Norrbotten
Landskap: Västerbotten
Kommun: Luleå
Socken: Nederluleå
Fornlämning: Raå 330 - område med kulturlager och befintlig bebyggelse
Fastighet: Gammelstaden 5:5
Ek. karta: 24L 9h Gammelstaden (241 97)

Länsstyrelsens (beslut) dnr: 431-11327-05
Nbm dnr: 503-2005

Uppdragsgivare: KN Information
Finansiär: inom statligt anslag
Typ av uppdrag: förundersökning/schaktkontroll

Fältarbetsledare: Åsa Lindgren
Fältpersonal: Åsa Lindgren

Fältarbetstid: 2h x 1 person 2005-08-19
Rapporttid: 4h

Koordinater: (rikets nät) Mitt i gropen för borrhålet. x7297011 y 1786206 ± 5 m (User Grid WGS 84)
Höjd över havet: 10 m
Undersökt yta: ca 1 m²

Fynd: -
Foto: -
Analyser: -
Datering: -

Dokumentationsmaterial: Samtliga originalhandlingar (anteckningar) förvaras i Norrbottens museums arkiv.

Sammanfattande inledning

Norrbottens museum utförde 2005-08-19 en arkeologisk förundersökning vid Gamla Hamngatan 7 (Gammelstaden 5:5) inom Raä 330, Nederluleå socken. Arbetet utfördes på begäran av KN Information, efter beslut av Länsstyrelsen i Norrbottens län (Lst dnr 431-11327-05).

Undersökningen föranleddes av planerad installation av värmepump i privatbostad och utfördes av Åsa Lindgren, Norrbottens museum, i form av en schaktkontroll.

Inget av antikvariskt intresse påträffades varför det inte föreligger några hinder för det planerade arbetet.

Syfte och målsättning

Syftet med förundersökningen var att fastställa förekomsten och begränsningen av eventuella kulturlager samt behovet av och kostnaden för en slutundersökning. Undersökningen var också ett led i den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden med sikte på att kartlägga Gammelstads ålder, tidigaste utveckling och utbredning. Detta, samt att få bättre kunskap om medeltida gårdar, handeln och områdets kontaktnät, är något som efterfrågas i *Arkeologi i Norrbotten - en forskningsöversikt*.

Topografi och naturlandskap

Undersökningsområdet är beläget ca 120 m NNO om kyrkan i Gammelstads kyrkby inom Raä 330 (se bilaga 1). Fornlämningsområdet är beläget på en mindre moränrygg mellan Lule älv, som flyter söder om kyrkbyn, och en äldre uppgrundad vik i nordost. Området är omgivet av flacka åkermarker, allmänningar och nyare bebyggelse. Nivån över havet uppgår idag till mellan 5 och 20 meter och aktuellt undersökningsområde ligger 10-11 m ö h.

Historik och fornlämningsmiljö

Raä 330 har beteckningen "område med kulturlager och befintlig bebyggelse". Sannolikt har bebyggelsen i Gammelstads kyrkby sina rötter i medeltid. År 1339 omtalas att ett kapell finns i Luleå och 1374 har detta kapell blivit sockenkyrka med egen församling (Nordberg 1965:50ff). Platsen för kapellet är okänd, men att det låg i Gammelstad är rimligt att anta, vilket innebär att vi kan räkna med bebyggelse här vid den tiden.

Stenkyrkan som ersatte det tidigare kapellet började byggas under slutet av 1400-talet. Vid den tiden var detta den största kyrkan och tillika största stenbyggnaden norr om Uppsala, vilket vittnar om platsens betydelse.

Gammelstad har haft sin främsta betydelse som mötesplats. Som en in- och utförselpport för människor och varor. Under den intensiva delen av inlemmandet av Norrbotten i riket låg Gammelstad strategiskt placerat. Tillsammans med bl a G:a kyrkbyn i Piteå och Torneå utgjorde Gammelstad en språngbräda för mission och handel inåt landet. De fiskala funktionerna som centralmakten började utöva under medeltid behövde också en plats att utgå ifrån. Även de territoriella anspråken som kungariket Sverige börjar hävda i norr krävde en fast bebyggelse. Detta, kyrkplikten och de långa avstånden är de faktorer som bidragit till bebyggelsens expansion.

Vid tiden för stenkyrkans anläggande var området en del av en ö och Gammelstadsviken en havsvik, som nådde fram till utkanten av dagens kyrkby. När Gammelstad fick stadsrättigheter lagfästa år 1621 var viken fortfarande segelbar. Redan 1649 hade dock landhöjningen gjort att hamnen inte gick att använda. Detta medförde att staden Luleå flyttades till sitt nuvarande läge vid kusten.

Tidigare undersökningar

Gammelstads kyrkby räknas som fast fornlämningsområde och inom området har ett flertal arkeologiska undersökningar företagits under årens lopp. I närheten av aktuellt undersökningsområde har intakta kulturlager och anläggningar påträffats vid tidigare undersökningar. De undersökningar i Gammelstad som rumsligt har legat närmast (se bilaga 2) det nu aktuella undersökningsområdet, har gett följande resultat:

År 1997 grävdes ett 36 m långt schakt för VA-ledningar i nästan hela Gamla Hamngatans bredd, ca 15 m S om undersökningsområdet. Endast påförda fyllnadsmaterial i form av jord och grus påträffades (Skålberg 1998a). Samma år gjordes också en förundersökning i samband med schaktarbeten för motorvärmare ca 15 m V om det nu aktuella undersökningsområdet. Endast påförd matjord påträffades i ett 20 m långt schakt som grävdes ned till 0,5 m djup (Skålberg 1998b).

1996 undersöktes ett 25 m långt schakt som grävdes för ledningar, ca 15 m ONO om platsen för årets undersökning. I den östligaste delen av detta schakt hittades under 0,2 m matjord ett 0,5 m tjockt kulturlager innehållande brända och obrända ben (från ko, får/get samt möjligen gås), keramik (röd gods), porslin, ett stycke rep av hampa, en kaffesked och en leksak i plast. De fynd som framkom vid undersökningen pekade på en datering på 1600-1900-tal (Skålberg 1997).

Arbetsbeskrivning och resultat

Förundersökningen utfördes enligt Länsstyrelsens beslut som en schaktkontroll. Schaktet grävdes för hand, 0,2 m brett, 2 m långt och ned till 0,3 m djup. I änden på schaktet grävdes en grop, 0,6 m i diameter och 0,4 m djup, för borrhålet/värmepumpen (se bilaga 3). Då endast fyllnadsmassor bestående av grus och sand påträffades finns inga antikvariska hinder för det planerade arbetet.

Avsaknaden av fynd, anläggningar och kulturlager på grannfastigheten Gammelstad 5:8 beror på det påförda matjordslagret. Det är först där det lagret börjar tunnas ut på fastigheten Gammelstaden 5:3 som fynd påträffats vid schaktgrävning. Vid den aktuella undersökningen (Gammelstaden 5:5) mellan dessa två fastigheter verkar det dock vara påfört grus och sand som ligger bakom fyndtomheten.

Kommentar

Inför kommande undersökningar är det viktigt att komma ihåg att även där omfattande schaktningsarbeten har ägt rum tidigare kan intakta kulturlager och anläggningar påträffas. Därför är det av stor vikt att samtliga markingrepp inom fornlämningsområdet bevakas av arkeolog.

Luleå 2005-11-25

Olof Östlund
Arkeolog

Litteratur och referenser:

Nordberg, A. 1965. *En gammal norrbottensbygd. Anteckningar till Luleå sockens historia*. Luleå 1965.

Skålberg, P. 1997. *Rapport. Arkeologisk förundersökning. Raä 330, Gammelstaden 5:3, Nederluleå socken, Västerbotten, Norrbottens län*. Dnr 1996/0643, Norrbottens museum, Luleå.

Skålberg, P. 1998a. *Rapport. Arkeologisk förundersökning. Raä 330, Gamla Hamngatan, Ängesbyvägen med Gammelstad 5:22, Häradsvägen. Nederluleå socken, Västerbotten, Norrbottens län*. Dnr 1997/0825, Norrbottens museum, Luleå.

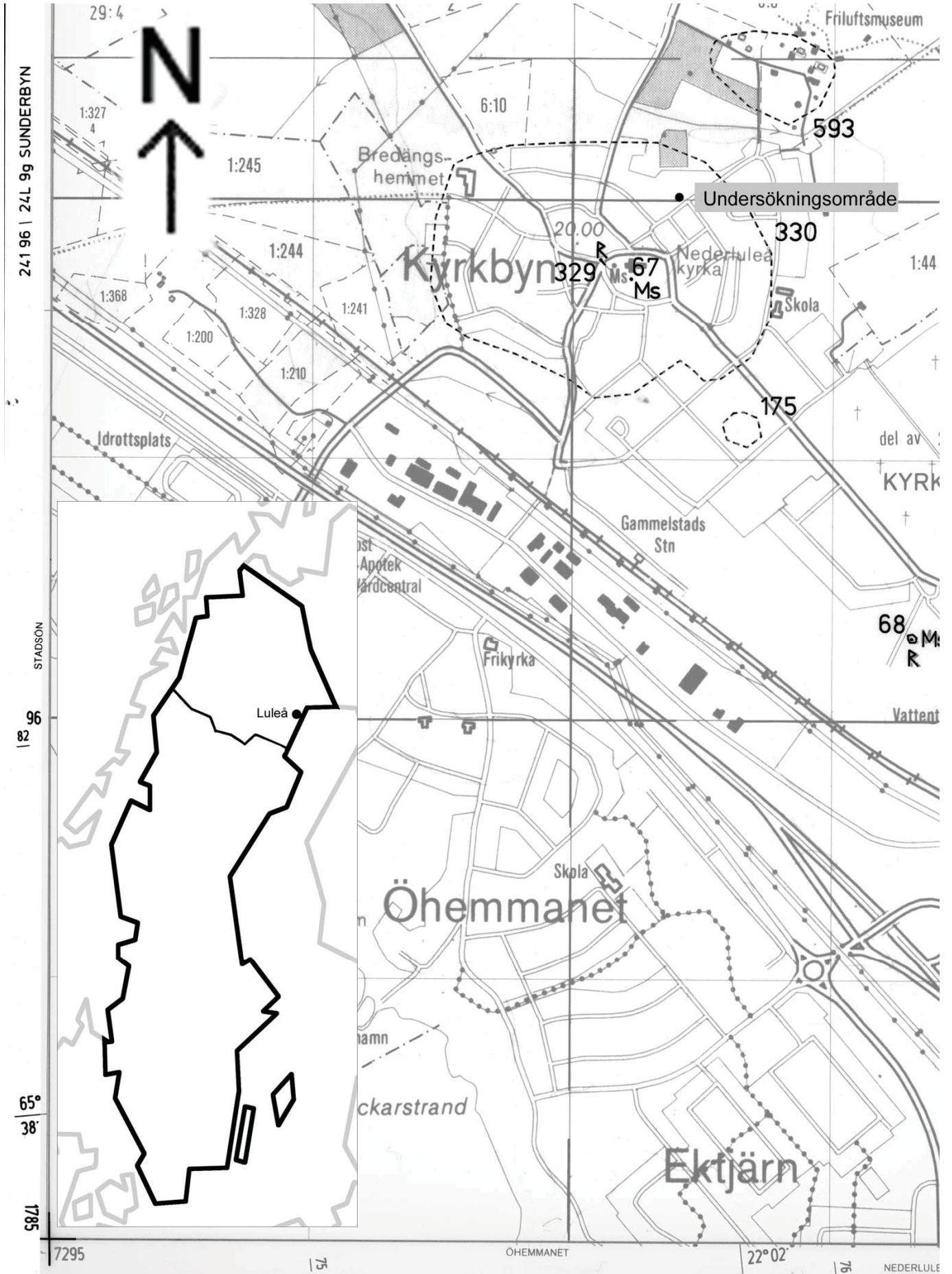
Skålberg, P. 1998b. *Arkeologisk förundersökning. Raä 330; Gammelstad 5:8, Gamla Hamngatan, Nederluleå socken, Västerbotten, Norrbottens län*. Dnr 1997/0879, Norrbottens museum, Luleå.

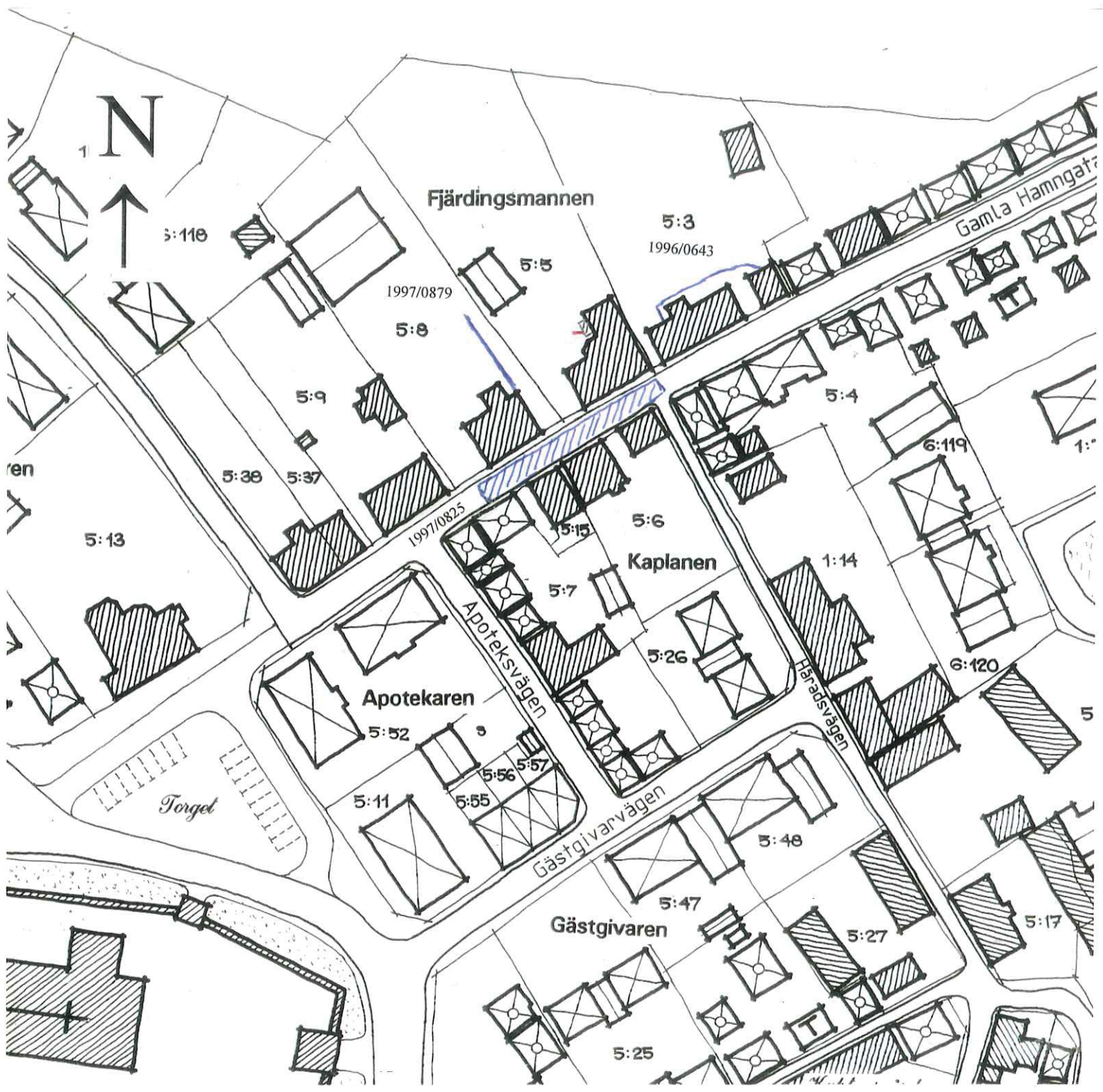
Wallerström, T. 1995. *Norbotten, Sverige och medeltiden*. Del 1 och 2. Lund Studies in Medieval Archaeology, 15:1 och 2.

Arkeologi i Norrbotten. En forskningsöversikt. Länsstyrelsen i Norrbottens län Rapportserie Nr 14/1998.

Bilagor

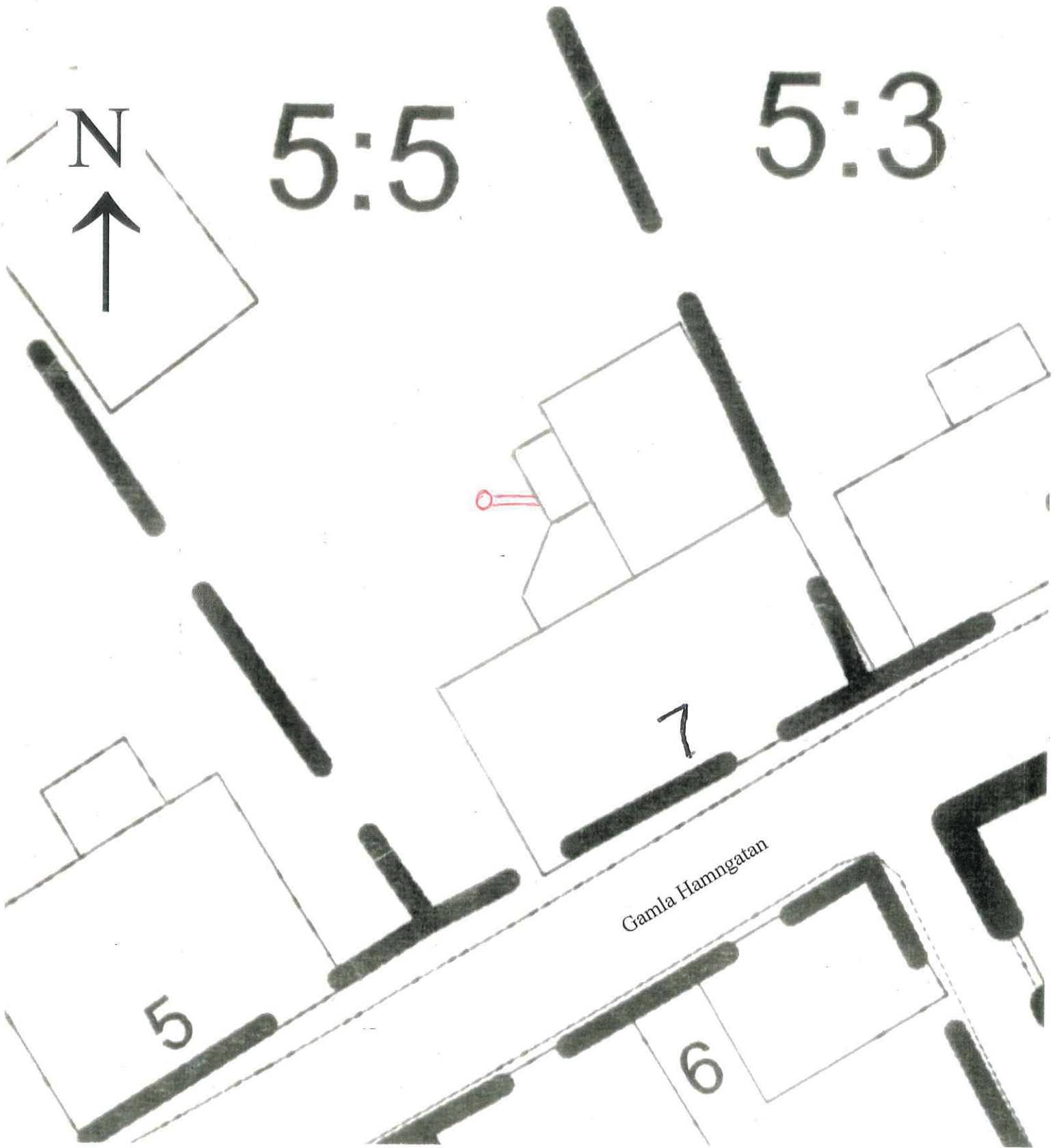
1. Utsnitt, Ekonomisk karta 24L 9h Gammelstaden, skala 1:10 000
2. Översiktsplan skala 1:1000
3. Översiktsplan skala 1:200

0 25 50 m (Skala 1:1000)

- ▬ - Blått markerar tidigare undersökningar som nämnts i rapporttexten
- ▬ - Rött markerar upptaget schakt i det aktuella undersökningsområdet

0 5 10 m (Skala 1:200)

 - Rött markerar upptaget schakt i det aktuella undersökningsområdet